מדינת ישראל
משרד החינוך

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"ג, 2023
מספר השאלון: 034372

אזרחות

דת, חברה ומדינה בישראל
החברה הערבית והדרוזית בישראל

הוראות

א. <u>משך הבחינה</u>: שעתיים וארבעים וחמש דקות.

ב. <u>מבנה השאלון ומפתח ההערכה</u>: בשאלון זה שני פרקים. יש לענות על שאלות משני הפרקים על פי ההנחיות בכל פרק.

פרק ראשון – (18×1) + (10×2) + (6×2) – 50 נקודות
פרק שני – (18×1) + (10×2) + (6×2) – 50 נקודות
סך הכול – 100 נקודות

ג. <u>חומר עזר מותר בשימוש</u>: אין.

ד. <u>הוראות מיוחדות</u>: אין.

יש לכתוב <u>במחברת הבחינה בלבד</u>. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

/המשך מעבר לדף/

השאלות

פרק ראשון – דת, חברה ומדינה בישראל (50 נקודות)

בפרק זה יש לענות על שאלה 1 – **חובה** (18 נקודות לַשאלה),
על שתיים מן השאלות 2–4 (לכל שאלה – 10 נקודות),
ועל שתיים מן השאלות 5–8 (לכל שאלה – 6 נקודות).

עיינו בקטע ובתרשים שלפניכם, וענו על השאלות לפי ההוראות.

מיהו מסורתי?

החברה היהודית בישראל איננה חברה של "שבטים". לפחות לא במובן שדיבר עליו הנשיא לשעבר בנאום שהיה חשוב, אך רחוק מלהיות מדויק. הנשיא לשעבר טען בנאומו שיש בישראל ארבעה מגזרים עיקריים: חילונים, חרדים, דתיים וערבים. כאילו מדובר בגאומטרייה שיש בה מרובעים או משולשים, שהגבולות שלהם ברורים. נכון - קל להבדיל בין חרדים לבין ערבים. אבל בין דתיים לחילונים כבר קשה יותר להבדיל. ובעיקר, בנאום של הנשיא הושמטה הקבוצה הגדולה שנמצאת בתווך שבין דתיות ובין חילוניות, ויש לא מעט אנשים בקבוצה זו. הם מכונים בדרך כלל "מסורתיים".

מן הנתונים של סקר אתר "המדד" שעוסק בחברה בישראל, עולה שבמקרים רבים המסורתיים אינם מחפשים מלחמות אידאולוגיות והכרעות בנושאי דת ומדינה, והם מוכנים לפשרות שיאפשרו לכל אדם לחיות על פי אמונתו.

גם בנושאים ציבוריים מסוימים נראה שהמסורתיים אינם מרגישים מחויבים לנהוג על פי ההלכה. המצב הקיים במדינת ישראל הוא שאפשר להינשא רק על פי ההלכה, וברוב ערי ישראל לא פועלת תחבורה ציבורית בשבתות ובחגים. רוב הדתיים בארץ תומכים במצב הקיים. לעומת זה רוב המסורתיים רוצים שהמדינה תאפשר נישואים אזרחיים למי שחפץ בכך ותומכים בהפעלת תחבורה ציבורית בשבת בשכונות שאין בהן דתיים רבים, אף על פי שפתרונות אלה אינם תואמים את ההלכה. אבל רוב המסורתיים מסכימים גם שייערכו אירועים בהפרדה מגדרית (שיש בהם מחיצה בין גברים לנשים) למעוניינים בכך, לעומת רוב החילונים, המתנגדים לכך.

כמה מסורתיים יש? האם באמת יש מיליונים של מסורתיים בישראל, כפי שלעיתים נטען? ננסה לבחון את העניין. ברצף המשׂתרע מ"חילונים לחלוטין", אלה שתמיד יבחרו בקטגוריה החילונית ביותר בסקרים שבהם יתבקשו להגדיר את עצמם, ועד אלה שתמיד יגדירו את עצמם בסקרים "דתיים" או "חרדים", יש ציבור גדול שבחירת ההגדרה העצמית שלו תלויה באפשרויות שמוצגות לו: "מסורתי דתי", "מסורתי לא כל כך דתי", ועוד. כלומר יש גמישות בהגדרה העצמית, ועל כן בסקרים שונים יתקבלו תוצאות שונות. ההגדרה תלויה גם בעיני המתבונן. האם מי שמגדיר את עצמו "דתי ליברלי" - אדם שחי בסביבה התרבותית החילונית, לעיתים על חשבון שמירה על ערכי העולם הדתי שלו אך בכל זאת שומר על זהותו הדתית - הוא בעיניכם "מסורתי"? אפשר להחליט שכן ואפשר להחליט שלא.

נראה שיש הבדלים גדולים במספרים בין ההגדרה המרחיבה ביותר של מסורתיות (למשל, אם מחשיבים את כל מי שהוא חילוני קצת מסורתי, מסורתי ודתי ליברלי) ובין הגדרה מצומצמת יותר (רק מי שמגדיר את עצמו "מסורתי"). אם כן, מדובר במיליוני איש, אבל במיליונים מגוונים. מי שמדבר עליהם או בשמם, צריך להביא בחשבון את הגיוון הזה. לדוגמה, מסורתיים רבים שאינם דתיים במיוחד עורכים קניות בשבת, ואילו מסורתיים דתיים רבים אינם עורכים קניות בשבת. אם כן על מי אנחנו מדברים כשאנחנו אומרים "מסורתיים", על אלה שקונים או נוסעים בשבת או על אלה שלא?

אולי כשאנחנו אומרים "מסורתיים" איננו מדברים על אורח חיים (כלומר על מה הם עושים) אלא על תפיסות עולם? הסקר שלנו מלמד שהמסורתיים הם מגוונים מאוד באורחות חייהם, אבל דומים יותר זה לזה בהשקפה שלא על כל דבר צריך להילחם; הם מאמינים כי יש לאפשר לכל אדם לחיות כמו שהוא רוצה, גם אם הם עצמם, המסורתיים, לא תמיד בוחרים ובוחרות לחיות כך.

(מעובד על פי ש' רוזנר, "מיהו מסורתי? אולי מי שלא מחפש מריבות". המדד. מתוך אתר **כאן: תאגיד השידור הישראלי** 20/12/2021)

/המשך בעמוד 3

תרשים: מדוע אתה צם ביום כיפור?

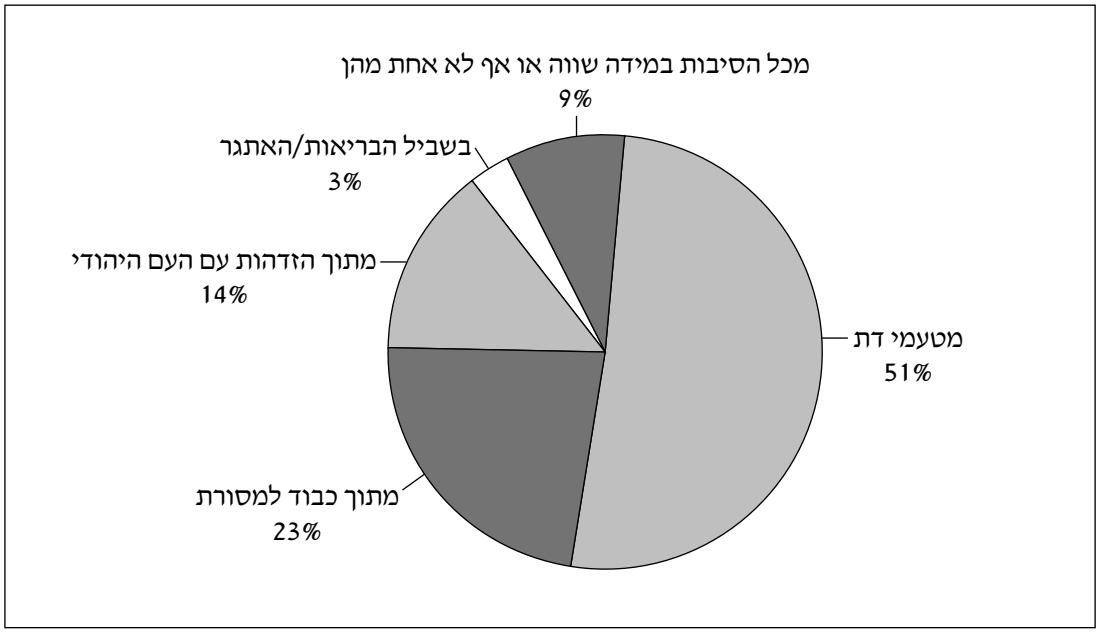

(הנתונים על פי סקר מכון המחקר גיאוקרטוגרפיה שנערך עבור ארגון "בינה". בתוך: ק' נחשוני, "סקר: 73% מהציבור יצומו ביום כיפור". אתר **ynet** 10/09/13)

ענו על שאלה 1 – **שאלת חובה** (18 נקודות).

1. בחברה היהודית בישראל יש קבוצות מגוונות ביחס שלהן ליהדות.

א. הציגו את המושג **דתיים מודרניים**. הסבירו כיצד מושג זה בא לידי ביטוי ב<u>קטע</u>. (6 נקודות)

ב. <u>על פי מה שלמדתם</u>, הציגו מאפיין משותף לציבור החרדי ולציבור החרדי־לאומי (חרד"לי) ומאפיין אחד המבחין בין הציבור החרדי לציבור החרדי־לאומי. (6 נקודות)

ג. <u>על פי מה שלמדתם</u>, הציגו <u>שני</u> מאפיינים של החברה המסורתית. הסבירו כיצד מאפיין <u>אחד</u> בא לידי ביטוי ב<u>תרשים</u>. (6 נקודות)

/המשך בעמוד 4/

ענו על שתיים מן השאלות 2–4 (לכל שאלה – 10 נקודות).

2. הציגו את המושג **פוליטיקה של הסְדרה**. הסבירו כיצד מושג זה בא לידי ביטוי בקטע.

3. הציגו את דגם ה**תאוקרטיה** ליחסי דת ומדינה. על פי הקטע, הציגו והסבירו את היחס של הציבור המסורתי לדגם זה.

4. בציבור יש מחלוקת בנוגע לצורך ב**מפלגות דתיות** במדינת ישראל. יש התומכים בקיומן של מפלגות דתיות, ויש המתנגדים לקיומן ומסתפקים בייצוג הציבור הדתי באמצעות חברי כנסת דתיים במפלגות כלליות. הביעו את עמדתכם בעניין זה.
בכתיבתכם הקפידו על הרכיבים האלה:

- **טענה** – הצגת עמדתכם באופן ברור.
- **הנמקה** – הצגת שני נימוקים לעמדתכם. בססו את עמדתכם על מושגים ועל ידע מלימודי יחידות ההגבר במקצוע האזרחות.

ענו על שתיים מן השאלות 5–8 (לכל שאלה – 6 נקודות).

5. הציגו שני הבדלים בין **בתי הכנסת האורתודוקסיים** ובין **בתי הכנסת הרפורמיים**.

6. הציגו שתיים מן העמדות הקיימות בקרב הציבור ה**דתי־לאומי** בנוגע לגיוס נשים לצבא.

7. הציגו שתי סיבות למספר המועט **יחסית** של מתגיירים מקרב העולים מברית המועצות לשעבר.

8. ציינו שני תפקידים של ה**מועצות הדתיות**.

/המשך בעמוד 5/

פרק שני – החברה הערבית והדרוזית בישראל (50 נקודות)

בפרק זה יש לענות על שאלה 9 – **חובה** (18 נקודות לַשאלה),
על שתיים מן השאלות 10–12 (לכל שאלה – 10 נקודות),
ועל שתיים מן השאלות 13–16 (לכל שאלה – 6 נקודות).

עיינו בקטע ובמודעה שלפניכם, וענו על השאלות לפי ההוראות.

התוכנית שמקדמת פיצול בחברה הערבית וטשטוש זהות בקרב אזרחיה

תוכנית החומש לחברה הערבית שתכננה הממשלה ונקראת גם "תַקַאדוּם" ("התקדמות"), התפרסמה בעת האחרונה וכותרתה היא "פיתוח חברתי וכלכלי של החברה הערבית בישראל". מטרתה המוצהרת של התוכנית היא לצמצם את הפער הניכר בין הערבים אזרחי ישראל לבין החברה היהודית בישראל. בזמן שאנו, האזרחים הערבים־הפלסטינים, נשארים בתחתית סולם ה"התקדמות" - כלומר עסוקים בבניית בניינים או בהנחת צינורות מים וחשמל - החברה היהודית עסוקה בתחרויות בתחומי בינה מלאכותית וטכנולוגיה מתקדמת. המציאות הזאת שהתלמיד הערבי מודע לה, פוגעת ברצון שלו להתאמץ ולהצטיין בלימודיו.

אבקש לעמוד על השפעותיה של התוכנית שהציגה הממשלה על האזרח הערבי ועל אורחות חייו ולהתמקד בעיקר במה שקשור לפיתוח מערכת החינוך בחברה הערבית.

ראשית, תוכנית הממשלה דווקא מנציחה את אחת מחולשותינו העיקריות - המדיניות שהיא מתווה משמרת את הפילוג שבין העדות השונות. על פי תוכנית זו, החברה הערבית נחלקת לשש קבוצות: ערבים, בדווים בצפון, בדווים בנגב, דרוזים, צ'רקסים ו"אחרים". החלוקה המפלגת הקיימת בתוכנית משמרת את הניכור וההתבדלות בקהילה הערבית, ובכך מקשה על החברה הערבית להתגבש לקבוצה אחת ולשמור על ייחודה. אם רוצים לקדם את הציבור הערבי יש לנהוג בדרך אחרת. יש להקים מערכת חינוך ערבית אחת בניהול עצמי שתשרת את המגזר הערבי כולו, וכך התלמיד הערבי יוכל לשמור על ייחודו התרבותי.

שנית, התוכנית של הממשלה דומה לבניית מוצר בפס ייצור - המוצר הוא הסטודנט הערבי המשולב בחברה הישראלית, בשוק העבודה ובהשכלה הגבוהה, ומערכת החינוך היא פס הייצור. ב"פס הייצור" הזה נקבע כי לאדם הבוגר בחברה הערבית יהיו יכולות וכלים לחקור את סולם ערכיו כדי לחזק את תחושות המוטיבציה, האמון והשייכות שלו, וכך יתאפשר לו להשתלב היטב בחברה הישראלית, אך לא מצוין מה הם אותם ערכים ובאֵילו כלים המורה והתלמיד אמורים להתמודד עם ערכים אלו. גם אין פה הגדרה של מעגל ההשתייכות שבו מדובר, אבל ברור כי כוונת הממשלה היא להביא להשתייכות לחברה הישראלית. האם רק בהשתייכות הזאת צריך להתמקד? כיצד יפתחו התלמידים דעה עצמאית אם הם עדיין לומדים רק את תקופת ראשית האסלאם, לומדים את תולדות אירופה והתנועה הציונית, אך אינם מכירים את ההיסטוריה שלהם עצמם?

אומנם השקעת הממשלה במקצועות המדעיים, כפי שמוצע בתוכנית, מסייעת לבוגר היוצא לשוק העבודה, אך היא אינה תורמת לבניית הזהות האישית והמעגל החברתי. ניכר כי מי שתכנן את התוכנית ראה לנגד עיניו רק את הרצון לפתור את בעיות האלימות והעוני בְּמקום את הדברים שאפשר וצריך לטפח. מדד ההצלחה יכול להיות רק האושר שלנו, ולא ההתאמה לפס הייצור הישראלי.

(מעובד על פי מ' שחאדה, "התוכנית שמקדמת פיצול וטשטוש זהות בחברה הערבית", **ידיעות אחרונות** 04/02/2022)

/המשך בעמוד 6/

מודעה

ענו על שאלה 9 – **שאלת חובה** (18 נקודות).

9. א. על פי מה שלמדתם, הציגו את הגישה **המעודדת רב־תרבותיות** כלפי מיעוטים לאומיים במדינות דמוקרטיות.
הסבירו כיצד גישה זו באה לידי ביטוי בקטע. (6 נקודות)

ב. הציגו את **הגישה הרפובליקנית** כלפי מיעוטים לאומיים במדינות דמוקרטיות. (6 נקודות)

ג. הציגו את ה**ביקורת** המובעת במודעה. הסבירו כיצד ביקורת זו מחזקת את הנאמר בקטע. (6 נקודות)

ענו על שתיים מן השאלות 10–12 (לכל שאלה – 10 נקודות).

10. על פי מה שלמדתם, הציגו שני גורמים להישגים נמוכים בלימודים בקרב תלמידים ערבים. הסבירו כיצד אחד מן הגורמים האלה בא לידי ביטוי בקטע.

11. הציגו שני גורמים המשפיעים על **זהות קבוצתית**. בתשובתכם התייחסו לגורם אחד **פנימי** ולגורם אחד **חיצוני**.
הסבירו כיצד גורם חיצוני אחד בא לידי ביטוי בקטע.

12. ההשתתפות בבחירות לכנסת היא ביטוי של ממש להיותו של הפרט אזרח במדינה דמוקרטית. **בקרב הערבים בישראל** יש המתנגדים להשתתפותם בבחירות לכנסת. הביעו את עמדתכם בעניין זה.
בכתיבתכם הקפידו על הרכיבים האלה:
- **טענה** – הצגת עמדתכם באופן ברור.
- **הנמקה** – הצגת שני נימוקים לעמדתכם. בססו את עמדתכם על מושגים ועל ידע מלימודי יחידות ההגבר במקצוע האזרחות.

/המשך בעמוד 7/

ענו על שתיים מן השאלות 13–16 (לכל שאלה – 6 נקודות).

13. הציגו את המושג **דמוקרטיה עם כתמים** או את המושג **אתנוקרטיה**.

14. הציגו שתי סיבות למיעוט נשים ערביות ב**שוק העבודה**.

15. הציגו שני סוגים של מפלגות המשתתפות בבחירות **המוניציפליות** ביישובים הערביים.

16. על פי מה שלמדתם, הציגו שני גורמים ל**פשיעה** ב**חברה הערבית**.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך